

ZOONIMI V SLOVENSKIH, HRVAŠKIH IN RUSKIH PRIMERJALNIH FRAZEMIH TER SLOVENSKIH NAREČJIH

MIHAELA KOLETNIK, NATALIA KALOH VID

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Maribor, Slovenija
mihaela.koletnik@um.si, natalia.vid@um.si

V prispevku preučujemo knjižne slovenske, hrvaške in ruske primerjalne frazeme z zoonimno sestavino, ki opredeljujejo človekove lastnosti (značajske, mentalne, telesne), človekova čustva in občutenja, vedenjske vzorce in stanja, v primerjavo pa so vključeni tudi frazemi iz primorskega notranjskega zagorskega govora, štajerskega južnopohorskega oplotniškega govora ter desetih prekmurskih govorov, pokrivajočih vsa tri prekmurska podnarečja. Prikazati želimo, na osnovi katerih mentalnih podob je nastal isti frazeološki pomen v normiranih knjižnih jezikih in naravnih narečnih govorih, kateri frazemi so imeli enako ali podobno izhodišče, koliko je na oblikovanje frazeološkega pomena vplivala simbolika živali in ali so bile iste (ustaljene, resnične, domnevne, pogosto tudi antropomorfnopripisane) lastnosti posamezne živali motivirajoče pri njihovem nastajanju.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.2.2024.5](https://doi.org/10.18690/um.ff.2.2024.5)

ISBN
978-961-286-854-3

Ključne besede:
slovensčina,
hrvaščina,
ruščina,
frazеologija, narečna
frazеologija,
frazem, primerjalna analiza
frazemov

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.ff.2.2024.5](https://doi.org/10.18690/um.ff.2.2024.5)

ISBN
978-961-286-854-3

ZOONYMS IN SLOVENE, CROATIAN AND RUSSIAN COMPARATIVE PHRASEMES AND SLOVENE DIALECTS

MIHAELA KOLETNIK, NATALIA KALOH VID

University of Maribor, Faculty of Arts, Maribor, Slovenia
mihaela.koletnik@um.si, natalia.vid@um.si

Keywords:

Slovene language,
Croatian language, Russian
language, phraseology,
dialectal phraseology,
phrase, comparative
analysis of phrasemes

This article is a comparative analysis of phrasemes in standard Slovene, Croatian and Russian on the one hand and those found in Slovene dialects on the other hand. The phrasemes studied all contain a zoonymic element referring to people's emotions, feelings, behavioural patterns and human condition in terms of their personal, mental and physical characteristics. These are compared to phrasemes found in the Zagorje local speech (part of the dialect spoken in the Primorsko-Notranjska region), the Oplotnica local speech (part of the Styrian dialect spoken in the Southern Pohorje region) and ten Prekmurje local speeches (covering all three Prekmurje sub-dialects). Our objective is to show which mental images contributed to the creation of the same phraseological meaning in the standard literary languages on the one hand and in vernacular dialectal speeches on the other; which phrasemes are based on the same or a similar origin; to what extent their phraseological meaning was influenced by animal symbolism and whether the same characteristics (established, real, presumed, frequently also based on anthropomorphic attributions) of a single animal were a motivating factor in their creation.

1 Uvod¹

Kontrastivne primerjave frazeologije različnih jezikov kažejo, da v frazeološkem sestavu dveh ali več jezikov pogosto prihaja do podobnosti, ki se odražajo zlasti v procesih frazeologizacije in izkazujejo nekatere univerzalne zakonitosti (Jesenšek 2000: 242–243). Po Savelievi (2004: 93) k podobnim načinom izražanja situacij v frazemih prispevajo podobne življenjske izkušnje, podoben način mišljenja in dojemanja ter tesni zgodovinski stiki med posameznimi narodi.

V prispevku preučujemo knjižne slovenske, hrvaške in ruske primerjalne frazeme z zoonimno sestavino, ki opredeljujejo človekove lastnosti (značajske, mentalne, telesne), človekova čustva in občutenja, vedenjske vzorce in stanja, v primerjavo pa so vključeni tudi frazemi iz primorskega notranjskega zagorskega govora, štajerskega južnopohorskega oplotniškega govora ter desetih prekmurskih govorov, pokrivajočih vsa tri prekmurska podnarečja. Prikazati želimo, na osnovi katerih mentalnih podob je nastal isti frazeološki pomen v normiranih knjižnih jezikih in naravnih narečnih govorih, kateri frazemi so imeli enako ali podobno izhodišče, koliko je na oblikovanje frazeološkega pomena vplivala simbolika živali in ali so bile iste (ustaljene, resnične, domnevne, pogosto tudi antropomorfnó pripisane) lastnosti posamezne živali motivirajoče pri njihovem nastajanju.²

Med frazemi, katerih splošno znane definicijske lastnosti so najmanj dvočlenskost, ustaljenost oz. reproduktivnost, desemantizacija globinske slike prvotno nefrazeološke zveze, skladijska vloga v stavku oz. samostojna stavčna enota in močna ekspresivnost, predstavljajo posebno skupino primerjalni frazemi, ki se konstituirajo na podlagi posebnega semantičnega razmerja in so pogosti v vseh jezikih. Po Kržišnikovi (2008: 39) gre v njih za pripisovanje lastnosti ene stvari kaki drugi stvari, pri čemer so nekateri etaloni³ skupni mnogim (nacionalnim itd.) skupnostim, obstajajo pa tudi taki, v katerih se kažejo posebnosti določenega naroda, jezika in/ali kulture. Osnovna struktura primerjalnih frazemov je tridelna: A+primerjalni veznik+C, pri čemer je A tretje v primeri (tertium comparationes), C pa primerjalna beseda (comparatum). Ker v nekaterih frazemih A-del ni vedno

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovensčine* – vodja programa akad. prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

² Več o tem glej pri Fink Arsovski (2006: 14; prevod E. Kržišnik).

³ Telija (1996: 242, v Kržišnik 2008: 39) stalne primere imenuje *etalone*.

izražen, ima manjša skupina primerjalnih frazemov dvodelno strukturo (Kržišnik 2014: 245). Vsaj dvodelna zgradba je za frazeološkost nujna, sicer se frazem spremeni v metaforično poimenovanje. Tudi največ v tem prispevku obravnavanih primerjalnih frazemov ima tridelno strukturo, dvodelni frazemi so zelo redki, npr.: *kaò sardine [u konzervi]*; *kaò selði v boèke*, njihova zgradbena zapolnitev pa je naslednja: A-del je ali glagol ali pridevnik, samo v nareèju zelo redko tudi prislov, B-del je primerjalni veznik, C-del pa je najveèkrat samostalniki (*napiti se kot svinja – napiti se kaò svinja – напиток как свинья*, *priden (delaven, marljiv) kot mravlja (mravljièa) – marljiv kaò trav – трудолюбивый (прилежный) как муравей*; 'tùù 'tìho' kâk 'mìš') ali besedna zveza s samostalniškimi jedrom (*poèutiti se kot riba v vodi – osjeèati se kaò riba u vodi – чувствовать себя как рыба в воде*, *reven kot cerkvena miš – gol (siromašan) kaò crkveni miš – бедный (нищий) как церковная мышь (крыса)*), knjižno in nareèno slovensko redko tudi stavek (*lagati kot pes [teèe] 'zelo lagati'*; *la'gâtì (se) kâk 'pes bi'ž:žì* 'isto'; *'go:upček le'ti:žì (komu) kâk 'kòžj, g'dâ 'li:žšè 'ge:žì* 'hitro, veliko govoriti'.

Glede na stopnjo desemantizacije in pomenske povezave med A- in C-delom je pri tu obravnavanih frazemih prvi del najveèkrat nedesemantiziran (sestavina torej ohranja svoj prvotni leksikalni pomen), C-del pa opravlja vlogo potenciranja pomena prvega dela, saj npr. *laèen kot volk* ne pomeni samo 'laèen', ampak 'zelo laèen'.⁴ Frazemi z desemantiziranim prvim delom so redki, npr. knjižno hrvaško: *gol kaò crkveni miš* 'zelo siromašen', nareèno prekmursko: *subi kak cerkvena miš* in *goli kak ptiè*, kjer suh in gol pomenita 'siromašen'.

Vera Smole (2009: 104) ugotavlja, da prihaja pri opazovanju frazemov v različnih zvrsteh istega jezika do podobnih razlik v zgradbi ali pomenu frazema kot takrat, ko jih opazujemo v različnih sorodnih jezikih, v našem primeru slovanskih. Kot enake pojmuje frazeme, ki se razlikujejo samo na glasoslovni ravni, in tiste, ki delujejo kot prevodi, saj se v istem pomenu uporablja drugaèen leksem ali kot sestavina A-dela ali kot sestavina C-dela ali celo v obeh delih, predstava (konotacija, slika) pa je še vedno ista. Kot različne istopomenske frazeme avtorica pojmuje predvsem tiste frazeme, ki imajo leksièno in pomensko drugaèen C-del (Smole 2009: 104–105).

⁴ Kržišnikova (2014: 254) piše, da se C-del, za katerega so znaèilni slikovitost (figurativnost), konotativni pomen in moèna ekspresivnost, zelo pogosto uveljavlja z intenzifikatorskim pomenom 'zelo', 'veliko', 'moèno', 'v veliki meri', 'v velikem številu'.

2 Nabor gradiva in metodologija

Nabor tu obravnavanih slovenskih knjižnih frazemov smo pridobili s sistematičnim izpisom iz *Slovarja slovenskih frazemov* (Keber 2011), *Slovarja slovenskega knjižnega jezika 2* (www.sskj2.si; www.fran.si/133) in *Hrvatsko-slavenskega rječnika* (2006) Željke Fink Arsovski s sodelavci še iz osmih slovanskih jezikov.⁵ *Hrvatsko-slavenski rječnik* nam je bil vir za izpis ruskih in hrvaških knjižnih frazemov. Slednje smo po potrebi dopolnili še z izpisi iz *Hrvatskega frazeološkega rječnika* (2003). Nabor tu obravnavanih narečnih frazemov smo pridobili s sistematičnim izpisom (1) za primorski notranjski zagorski govor (Z) – iz diplomske naloge Tine Šabec (2015), nastale pod mentorstvom Mihaele Koletnik; (2) za Prekmurje (P) – iz magistrskih nalog Ane Sobočan (2018) in Martine Zakocz (2019)⁶ ter seminarske naloge Martine in Barbare Zakocz (2018), nastalih pod mentorstvom Mihaele Koletnik; (3) za štajerski južnopohorski oplotniški govor – iz znanstvene objave Zinke Zorko in Anje Benko (2015). Frazeme iz narečne gradivske zbirke⁷ bomo predstavili primerjalno s knjižnimi frazemi v slovenščini, hrvaščini in ruščini po pomenskih skupinah, kakor so se (iz)oblikovale na osnovi zbranega narečnega gradiva. Pri razvrstitvi se bomo oprli na razporeditev, kot je v Koletnik (2023) in Koletnik (2023a).

3 Primerjalni frazemi v semantičnem polju *človekove lastnosti, človekova čustva in občutenja, vedenjski vzorci in stanja*

3.1 Primerjalni frazemi v semantičnem polju *človekove lastnosti*

V semantičnem makropolju človekove lastnosti je mogoče razlikovati naslednja podpolja:

⁵ Sodelavka za slovenščino je bila Erika Kržišnik, za ruščino pa lektorica za ruski jezik Irina Mironova Blažina (ob Željki Fink Arsovski).

⁶ Avtorici sta gradivo zbrali s terensko raziskavo v desetih prekmurskih krajih s pomočjo vnaprej pripravljene vprašalnice in vodenih intervjujev. V raziskavi je sodelovalo 19 informatorjev treh generacij.

⁷ Najobsežnejše je prekmursko narečno gradivo, saj je bilo zbrano načrtno, tako da so se iskali narečni ustrezniki slovenskim knjižnim primerjalnim frazemom. Gradivo iz Zagorja in Oplotnice je vključeno v primerjalno analizo v obsegu, kot je bilo objavljeno in kot tako dostopno avtorici tega prispevka.

3.1.1 Značajske lastnosti

(1) Borbenost in hrabrost

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava človekove borbenosti z levom in levinjo: *boriti se kot lev* – *boriti se kao lav* – *драться (сражаться) как лев*; *boriti se kot levinja* – *boriti se kao lavica* – *сражаться (бороться) как львица* ter človekove hrabrosti z moškim členom tega živalskega para: *hraber kot lev* – *hrabar kao lav* – *храбрый как лев*. Frazem s sestavinsko leksično varianto levinja je prisoten samo v hrvaščini in ruščini *hrabra kao lavica* – *храбрая как львица*. Slovensko narečno je ta primerjava veliko redkejša: *Se bo'ri: ku 'leu* (Z).

(2) Delavnost, pridnost, marljivost

V vseh treh knjižnih jezikih je človekova velika, naporena in vztrajna delavnost primerjana z volom in konjem: *delati (garati) kot/kakor vol* – *raditi (tegliti) kao vol* – *работать как вол*; *delati (garati) kot konj* – *raditi kao konj* – *работать как лошадь*, v slovenščini pa še s (črno) živino,⁸ hrvaščini z živaljo in ruščini zverjo: *delati (garati) kot [črna] živina* – *raditi kao životinja* – *работать как зверь*. V obravnavanih narečnih govorih je najpogostejša primerjava s (črno) živino, volom in konjem: *'De:ila ku 'čarna ži'vi:na; ya'ra: ku 'ke:ɔ:n* (Z); *Ga'ro:m ko 'čar:na ži'vəna* (O); *'de:lati kāk 'čarna ži'vi:ina; 'de:lati kāk 'gü:inec; 'de:lati kāk 'kunj/'konj* (P). Na Štajerskem in v Prekmurju se ta človekova lastnost povezuje še z mulo: *'Dala 'təko 'mɔ:ula* (O); *'de:late kāk 'mu:la* (P), na Goričkem v Prekmurju pa z bikom, oslom, kobilo in govedom: *'de:lati kāk 'bi:ik; 'de:lati kāk so'ma:r 'osel'; 'de:lati kāk 'māgarec 'osel'; 'de:lati kāk ko'bila; 'de:lati kāk go'vedo*.

Pridnost, delavnost in marljivost se v vseh treh knjižnih jezikih izraža s podobo mravlje in čebele: *delati kakor mravlja* – *raditi kao mrav* – *трудиться как муравей*; *priden (delaven, marljiv) kot mravlja (mravljica)* – *marljiv kao mrav* – *трудолюбивый (прилежный) как муравей*; *priden (delaven, marljiv) kot čebela (čebelica)* – *marljiv kao pčela (pčelica)* – *трудолюбивый (прилежный) как пчела (пчелка)*, hrvaščina pa poleg tega uporablja še sestavini črv in krt: *raditi kao crv*; *marljiv kao krtica*, *marljiv kao crv*. V narečnih govorih

⁸ V tem frazemu se sestavina *živina* nanaša na vprežno živino, kot so vol, konj, včasih tudi krava. Neobvezna sestavina *črna* je prišla v sestavo frazema na osnovi dejstva, da je zaradi grobega ravnanja vprežna živina pogosto črna od udarcev (Keber 2011: 1143).

je najpogostejša primerjava z obema omenjenima žuželkama:⁹ *Si p'ri:dən ku bra'vi:nc; Si p'ri:dən ku če'bi:ɛla* (O);¹⁰ *'Dala 'təkə m'ra:ɟla; Ste p'rədnj kə če'bale* (O); *'vrļj kāk m'rāvla; 'vrļj kāk m'rāvlica; f'lājsen kāk m'rāvla; 'dɛlaven kāk m'rāvla; 'vrļj kāk f'čē:ɟla; p'riden kāk f'čē:ɟla; 'vrļj kāk f'čē:ɟlica; 'dɛlaven kāk f'čē:ɟla; 'dɛlatɛ kāk f'čē:la* (P)¹¹ na Ravenskem v Prekmurju pa sta kot enkratnici zabeležena še frazema *'dɛlaven kāk 'kunj* in *'vrļj kāk 'pes*.¹²

(3) Grobost, surovost, neusmiljenost, krutost

Grobost, surovost, neusmiljenost, krutost se v vseh treh knjižnih jezikih izražajo s podobo psa, ki ima v slovenščini neobvezno sestavino stekel:¹³ *pretepsti (premlatiti) koga kot psa – istučī (pretučī, prebiti i sl.) kao psa koga – избитъ как собаку кого; ubiti koga kot [steklega] psa – ubiti kao psa koga – прибить (прикончить) как собаку кого; ustreliti koga kot psa*. Primerjava s psom je tudi slovensko narečno najpogostejša: *Pre'ti:əpu ja je ku p'sa*: (Z); *z'bitj (koga) kāk p'sā; (z'm'la:titi) (koga) kāk p'sā; 'bu:jtɛ (koga) kāk p'sā; ('doj) stre'li:tj (koga) kāk p'sā; s'tiratj (koga) kāk p'sā; 'dɛlatj (s kom) še s'lāpše kāk s p'son* (P). Slovenščini in hrvaščini je skupna še primerjava z mačkom in volom: *pretepsti (premlatiti) koga kot mačka – istučī (pretučī, prebiti i sl.) kao mačku koga; zadržati kot koga mačka – ubiti kao mačku koga; ustreliti koga kot mačka; namlatiti (zmlatiti, premlatiti) / mlatiti (pretepsti / tepsti) kot vola koga – istučī / tuči (namlatiti (izzmlatiti) / mlatiti i sl.) kao vola u kupusu koga*, hrvaščini in ruščini pa s piščancem: *zaklati kao pile koga – придавить (придавить) как цыплёнка (курёнка) кого*. Ujemanje s slovenščini in hrvaščini skupnim zoonimom maček, pri čemer se lahko v narečju frazem sestavinsko širi s pridevniško sestavino mali, izkazuje prekmurščina: *z'bitj (koga) 'kāk 'ma:loga 'ma:čka; 'doj stre'litj (koga) kāk 'ma:čka; li'čē:tɛ (koga kam) kāk 'ma:čka s'rāt*, medtem ko primerjava z volom in piščancem v obravnavanih narečjih ni izpričana, prav tako ne s kozo, ki se pojavlja v C-delu ruskega frazema *избить / бить (отодрать / драсть) как судорову козу кого*. Enako kot v hrvaščini – *ubiti (upicati i sl.) kao zeca koga* je slovensko narečno izražena še primerjava z zajcem: *z'bitj (koga) kāk 'za:fca; o'gū:litj 'pretepsti' (koga) kāk*

⁹ Sem štejem vsa poimenovanja, tudi pomanjševalnice in izpeljanke.

¹⁰ V notranjskem zagorskem govoru je narečno poimenovanje za mravljo *mravinec (bravinec)*.

¹¹ Ob redko rabljenem pridevniku *priden* se v prekmurščini v A-delu frazema pojavljata še narečni pridevnik *vr* 'priden' (v določni obliki) in iz stičnega nemškega jezika prevzeti pridevnik *flajsen* 'priden' (< nem. *fleissig* 'marljiv, delaven, priden' (Antič 1999: 144)).

¹² Lekssem *pes* se pri mlajši generaciji govorcev pogosto uveljavlja z intenzifikatorskim pomenom 'zelo', 'veliko', 'močno', o čemer piše Erika Kržišnik (2014: 247, 254).

¹³ Neobvezna sestavina *steklega* je verjetno prišla v sestavo frazema na osnovi dejstva, da je resnično obnašanje psa s steklino napadalno, divje, nevarno (prim. Keber 2011: 680).

'za:fa. Obravnavani frazeološki pomen se v skrajnem severovzhodnem slovenskem prekmurskem narečju izraža še s frazemi *na'režati* (koga) *kāk med'veda*; *na'režati* (koga) *kāk 'bi:ika*; *na'režati* (koga) *kāk 'konja* ter *'delati* (s kom) *kāk z 'ži'vi:inof*.

(4) Krotkost, pohlevnost

Za izražanje krotkosti in pohlevnosti so vsi trije jeziki izbrali enake živali, in sicer ovco in jagnje: *pobleven kot ovčka* – *miran kao janje* – *смирный (кроткий) как ягнёнок (agneу)*; *krotek kot jagnje (ovčka, ovca)* – *kratak kao ovca* – *кrotкий как овца (овечка, агнеу)*. Frazem *krotek kot ovca*, znan v vseh treh knjižnih jezikih, potrjuje tudi primorsko notranjsko narečje, natančneje pivški zagorski govor: *Jə kro'ta:k ku 'vo:uca* (Z).

(5) Lažnivost

V povezavi s človekom, ki zelo in veliko laže, v slovenščini in hrvaščini srečamo podobo psa: *lagati kot pes* [*teče*]¹⁴ – *lagati kao pas*, *lagati kao pseto*, v ruščini pa sive merinovke:¹⁵ *врать как сивый мерин*. Primerjava s psom je prevladujoča tudi v narečju: *la'gati (se) kāk 'pes bi'ži:ž*, *la'gati se kāk 'pes*, v dveh krajih na prekmurskem Goričkem pa smo zabeležili frazema, v katerih C-delu se pojavljata leksični sestavini lisica in zajec *la'gati kāk li'sica* in *la'gati kāk 'za:vec bi'ži:ž*.

(6) Lenoba

Obravnavani knjižni jeziki se v živalih, ki predstavljajo človekovo lenobo, ne ujemajo. Ta negativna človekova lastnost se v slovenščini povezuje s psom, fuksom, tj. konjem rjavkasto ali rumenkasto rdeče barve, in trotom, v hrvaščini s hroščem, v ruščini pa z merjascem: *len kot pes*, *len kot fuk*s, *len kot trot* – *lijen kao buba* – *ленивый как боров*. Ujemanje med knjižnimi in narečnimi frazemi ne obstaja. Prekmursko narečno frazeološko gradivo kaže, da se obravnavan frazeološki pomen na skrajnem severovzhodu slovenskega narečnega prostora ubeseduje z zoonimoma maček in

¹⁴ Po Kebru (2011: 681) bi neobvezna sestavina *teče*, ki se pogosto že izpušča, še lahko kazala na razvoj pomena visoke stopnje, velike mere, ker pes lahko hitro teče. Brez te sestavine pa je frazem možno razumeti samo tako, da ima primerjalna sestavina kot pes že privzet pomen 'zelo, močno', ker je sicer pomen besedne zveze nesmiseln, saj pes ne more lagati, ker ne govori.

¹⁵ Siva merinovka je ovca merino pasme, ene najbolj znanih in razširjenih pasem ovac.

črv: *man'ja:stij 'len' kâk 'ma:ček; 'bitij 'tâk kâk 'ma:lĭ 'ma:ček na 'sunci 'biti zelo len', 'delati kâk 'čřf v ře'leřzi 'isto'.*

(7) Nadležnost, sitnost

Pri izražanju nadležnosti oz. sitnosti se vsi trije knjižni jeziki ujemajo v sestavini muha: *siten kot [podrepna] muha*¹⁶ – *dosadan kao muha* – *надоедливый (назойливый) как осенняя муха*, pri čemer tudi v narečju slovenska pridevniška sestavina *podrepn* ni obvezna: *Jâ 'si:tân ku 'my:xa (Z); Sĭ 'sâtnĭ 'tâko puđ're:pna 'mo:uxa (O); 'dôsaden kâk 'mĭja; 'dôsaden kâk (pod're:ĭpna) 'mĭja (P)*, hrvaščini in ruščini pa je skupna še primerjava človekove nadležnosti s klopom: *dosadan kao krpelj* – *надоедливый (привязчивый) как клещ*, ki v obravnavanih narečnih govorih ni izpričana, pač pa se nadležnost narečno primerja z drugima dvema zajedalcema, bolho in (hudo) ušjo: *Si 'si:tân ku 'bo:uxa; Jâ 'ti:âĭn ku 'u:ř (Z); 'dôsaden kâk 'vĭ:řĭř; 'bitĭ kâk 'ĭjda 'vĭ:řĭř (P)*. Primerjava sitnega človeka z oso in obadom je znana samo v slovenščini – *siten kot osa; siten kot obad*, s stenico samo v hrvaščini – *dosadan kao stjenica*, s pijavko pa v ruščini – *надоедливый (привязчивый) как пиявка*. Slovensko narečno je primerjava z oso izražena v južnopohorskem in prekmurskem narečju: *Za 'te:ĭnĭga al pa 'sâtnĭga 'ri:ĕĕmo, da je razđ'ro:řĕn 'tâko 'u:osa (Z); 'dôsaden kâk 'osa (P)*, pri čemer se osi v Oplotnici pridružuje še čebeli podoben čmrlj: *Bren'ĕ:ĭ ko en ĕ'me:u*, knjižnega obada pa v Prekmurju zamenjuje druga kri sesajoča žuželka, komar: *'dôsaden kâk 'sumiĕ*. Enako kot knjižno rusko se v Prekmurju nadležnost primerja še s pijavko: *'dôsaden kâk 'pijafka*.

(8) Neodločnost

Neodločnost se v slovenščini in hrvaščini izraža s podobo mačke, ki hodi okrog vrele kaše: *hoditi (smukati se) kot/kakor maček (mačka) okrog/okoli vrele (vroče) kaše – vrtjeti se (motati se, obilaziti) oko koga, čega kao mačak oko vruće kaše*, medtem ko v ruščini ekvivalentnega primerjalnega frazema ni mogoče najti. V narečnih govorih obstaja ujemanje z obravnavanimi knjižnimi frazemi: *'Xu:odi ku 'ma:čka o'ku:l u're:le 'ka:še (Z); 'Xu:dĭ 'tâko 'mo:čka o'ku:l v'ri:le 'ko:še (O); 'oditĭ kâk 'ma:ček o'ko:uĭĭ v're:ĭle 'kaše (P)*.

¹⁶ Primera izhaja iz živalskega sveta, v katerem so muhe, obadi ipd. lahko velika nadloga za živali, zlasti večje, kot je npr. govedo. To se nadležnega mrčesa večinoma otepa z repom, a pod rep ne doseže, zato so podrepne muhe najbolj zoprne (Keber 2011: 562).

(9) Nerodnost, nespretnost

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava človekove nerodnosti, nespretnosti s slonom: *vesti (obnašati) se kot slon v trgovini s porcelanom; kot slon v trgovini s porcelanom – ponašati se kao slon u staklani (trgovini porculana) – вести себя как слон в посудной лавке; вести себя как пьяный слон*, s tem zoonimom pa se nerodnega človeka povezuje tudi v narečjih: *Jə ne'ru:ɔdɔn ku s'tɥo:n (Z); na'o:ɥpačɛn (ne'ɔden) kāk s'lɔn; kāk s'lɔn v porce'la:nastɔ 'bo:ɥtɔ (P)*. V prekmurščini je sestavina naopačen 'neroden' v A-delu frazema prevladujoča.

(10) Ošabnost, domišljavost, bahavost

Ošabnost, domišljavost, bahavost in postavljanje se v vseh treh jezikih povezujejo s petelinom in puranom: *hoditi kakor petelin; kot petelin na gnoju* (počutiti se, obnašati se, šopiriti se, držati se itd.) – *kao kokot* (hodati, ponašati se itd.) – *как нелух* (ходить, расхаживать itd.); *napihnen kot puran*¹⁷ – *kao puran* (hodati, ponašati se itd.) – *как индюк* (ходить, шагать и т.д.), ta primerjava pa je prisotna tudi v narečju, pri čemer v C-delu frazema nastopata oba člena živalskega para, in sicer kokot 'petelin' in kura – *šo'piriti/šo'periti se kāk ko'ko:ut; 'itɔ kāk ko'ko:ut; 'metɔ gre'bɛn kāk ko'ko:ut; 'itɔ kāk 'kɔra s 'pa:vjin 'perɔn v 'ri:itɔ, kāk ko'ko:ut na gno'je:i (P); Xu:di 'təko en pe'ti:elin (O)* ter puran in pura: *šo'piriti se kāk pu'ra:n; 'ɔditi kāk na'srʃɛni pu'ra:n; na'dü:ɥvatɔ 'napihovati' se kāk pu'ra:n; na'dü:ɥvatɔ se kāk 'pura; na'judnjeni 'napihnen' kāk 'pura (P)*. Samo v slovenščini se ošabnega, domišljavega človeka primerja še s pavom in žabo: *hoditi (nositi se, šopiriti se) kot pav; napihnen kot žaba; napihovati se kot žaba*, kar potrjujejo tudi slovenska narečja: *o'diti kāk pa:f/ 'pa:va; no'siti se kāk pa:f; drɔ'žati se kāk 'pa:f (P); Si na'pəxnjen ku 'ž:ba (Z); Se napi'xo:uje ko 'ž:ba (O); na'dü:itɔ kāk 'žāba; na'dü:ɥvatɔ se kāk 'žāba; na'judnotɔ se kāk 'žāba (P)*. C-deli prekmurskih primerjalnih frazemov stopnjujejo obravnavano človekovo negativno lastnost še s predstavniki kopitarjev, goveda, perutnine in mačkom: *'itɔ kāk 'koŋj/ 'kunj; 'itɔ kāk ko'bila; na'dü:itɔ kāk k'rāva; 'vö fte'ga:vati 'šinjek kāk go'sa:k 'iztegovati'; no'siti se kāk 'ma:ček*.

¹⁷ Slovenski jezikovni korpus Gigafida 2.0 za pomen 'biti zelo domišljav' izkazuje še frazem *napihovati se kot puran*, ki ga slovenski knjižni slovarji ne beležijo.

(11) Plahost, plašnost, boječnost

V koncept izražanja plahosti oz. boječnosti sta v vseh treh knjižnih jezikih vključena srna in zajec: *plašen (plab, boječ) kot srna – plab kao srna – пугливый (бояливый) как лань; plašen kot zajec – plašljiv kao zec – пугливый (бояливый) как заяц*. V obravnavanih narečnih govorih obstaja ujemanje med knjižnimi in narečnimi frazemi, pri čemer variantnost v C-delih narečnih frazemov ne obstaja: *Jā p'lašna ku 'sarna; Si straxo'p'i:ətən ku 'zajc (Z); Je z'ba:ž'žau ko en 'zɛ:c (O); bo'gečlavǐ kāk 'srna; bo'gečlavǐ kāk 'zavɛc (P)*.

(12) Počasnost

Vsem trem jezikom je skupna primerjava počasnega človeka s polžem: *hoditi (lesti) kot polž – vući se (miljeti) kao puž – тащиться (ползти) как улитка (улитка); [počasen] kot polž – spor kao puž*, s čemer se ujemajo tudi narečni frazemi: *'Xu:ɔdi ku 'po:uš (Z), 'itǐ kāk 'pu:uš/pu'ž:a:k; v'le:ž'itǐ se kāk 'pu:uš; poma'le:ž'itǐ kāk 'pu:uš (P)*. Hrvaščini in ruščini je skupna še primerjava z želvo: *keretati se (hodati) kao kornjača – двигаться (ходить, ползти) как черепаха*, ki v obravnavanih narečnih govorih ni izpričana, jo pa za slovenščino z dvema pojavitvama (*počasen/počasna kot želva*) potrjuje jezikovni korpus Gigafida 2.0. Samo v ruščini se počasnega človeka povezuje še z zaspano (jesensko) muho: *медлительный как сонная (осенняя) муха*.

(13) Radovednost

Hrvaščina in ruščina sta za izražanje radovednosti izbrali srako: *radoznao (znatiželjan) kao svraka – любопытный как сойка*. Slovenski knjižni slovarji stalnih primer s sestavino *radoveden* v A-delu ne beležijo, pač pa nam jezikovni korpus Gigafida 2.0 za pomen 'zelo radoveden' ponuja frazema *radoveden kot opica* (ena pojavitev) in *radovedna kot opica* (ena pojavitev). Ujemanje z v hrvaščini in ruščini znanim frazemom najdemo v primorskem notranjskem zagorskem govoru: *Jā rado've:ždna ku s'ra:ka (Z)*.

(14) Škodoželjnost

Škodoželjnega človeka se v hrvaščini in ruščini primerja s hijeno: *smijati se kao hijena – смеяться как гиена*, kar korpus Gigafida 2.0 s štirimi pojavitvami izkazuje tudi za

slovenščino. V obravnavanih narečnih govorih je frazem zelo redek, kot enkratnica izpričan samo na Ravenskem v Prekmurju: *smi'jātj se 'kāk xi'jēna*.

(15) Tihost, molčečnost

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava molččega (nezgovornega) človeka z ribo: *molčati kot riba – šutjeti kao riba – молчатъ как рыба*, kar tudi potrjujejo južnopohorski in prekmurski govori: *Si 'ti:xu ku 'ri:ba* (O); *'tūy kāk 'ri:ba* (P). Slovenščina in ruščina človekovo tihost povezujeta tudi z mišjo: *tib kot miš (miška) – тихий как мышка (мышонок)*, pri čemer je ta povezava slovensko narečno pogostejša: *Jā 'ti:xu ku 'męš* (Z); *Sj 'tę:žxo 'təkə 'ji:ēna 'mi:š* (O); *'tūy kāk 'miš, 'tixj kāk 'mi:š* (P).

(16) Trma

V povezavi s trmastim človekom v vseh treh knjižnih jezikih srečamo podobo osla: *trmast kot osel – tvrdoглав kao magarac, tvrdoглав kao magare – упрямый как осёл*, v slovenščini pa se trma povezuje še z mulo in volom: *trmast kot/kakor mula; trmast kot vol*. V obravnavanih narečnih govorih prevladujejo frazemi z leksično sestavino osel v C-delu: *Jā 'tərmast ku 'u:osu* (Z); *'trmastj kāk so'ma:r; 'trmastj kāk 'pseu* (P). Leksična sestavina mula je manj pogosta: *'trmastj kāk 'mu:la* (P), kot narečna ustreznica knjižni sestavini vol pa je v štajerskem južnopohorskem oplotniškem govoru in v prekmurskem narečju izpričana zoonimna sestavina bik: *'Rāneš kə 'bę:žk s'kuž ža'pa:rtē v'ro:te* (O); *'trmastj kāk 'bi:žk* (P).

(17) Zvestoba

Vsi trije knjižni jeziki se ujemajo v izražanju človekove zvestobe z zoonimom pes: *žvest kot pes – vjieran kao pas; vjieran kao pseto – верный как собака; как <верная> собака*. Primerjava zvestega človeka s psom je potrjena tudi v obravnavanih narečnih govorih: *Jā ž've:st ku 'pəs* (Z); *ž'vestj kāk 'pes* (P).

(18) Zvitost, premetenost

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava zvitega, premetenega človeka z lisico: *žvit kot lisica (lisjak) – lukav kao lisica – хитрый как лиса (лисица, лисичка)*. Ta stalna primera je kot splošno narečna izpričana tudi na Notranjskem, Štajerskem in

v Prekmurju: *Jə z'vit ku lɛ'si:ca* (Z); *Je z'vəta ko lɛ'səca* (O); *'kūnšten* ('foliške, pref'rigani) *kāk li'sica* (P), pri čemer v prekmurščini v A-delu frazema nastopajo narečni ekvivalenti knjižnega pridevnika *zvest – kúnšten* 'spreten, prevejan, zvit' (< *kunst* < srvnem. *kunst* 'znanje, spretnost, zvijača'), *foliški* 'prebrisan, zvit' (< nem. *falsch* 'hinavski, nepristen, ponarejen, napačen') in *pref'rigan* 'prebrisan, zvit'. Na Notranjskem sta v C-delu frazemov s pomenom 'zelo zvit' zabeleženi še manj pogosti zoonimni sestavini podgana in kukavica: *Jə z'vit ku pad'ɣa:na*; *Jə z'vit ku 'ku:kouca*.

3.1.2 Mentalne lastnosti

(1) Neprimernost, neustreznost

Vsem trem knjižnim jezikom je skupno izražanje neprimernosti s podobo krave: *podati se (pristajati, prilegati se) (komu) kot kravi sedlo – pristaje (stoji) kao kravi sedlo komu što – udēm (nōdxodum, nɾuxmalō) kāk [κ] kopove sedlo komu umō*, slovenščini in hrvaščini pa še s podobo svinje: *pristati (podati se, poda se, pristaja) (komu kaj) kot svinji sedlo – pristaje (stoji) kao krmāči sedlo komu što*. Primerjava s kravo je narečno pogostejša: *'pāsati* (komu) *kāk k'rāvɨ 'sedlo*; *'ši:kate se* 'pristajati' (komu) *kāk k'rāvɨ 'lāčɛ*; *'pāsati* (komu) *kāk pra'si:çɨ 'sedlo* (P). Frazem z leksično sestavino osel v C-delu, znan v hrvaščini – *pristaje (stoji) kao magarcu sedlo komu što*, v narečju ni izpričan.

(2) Neumnost

Slovenščini in hrvaščini je skupna primerjava človekove neumnosti z volom in teletom, pri čemer je leksična sestavina tele v slovenščini lahko zamenljiva s sestavino bik: *zabit kot vol – glup kao vol; [neumen] kot tele – glup kao tele; gledati (strmeti) kakor/ kot tele v nova vrata – gledati (buljiti) kao tele [u šarena vrata]; gledati (zjijati) kot tele – gledati (buljiti) kao telac; gledati ko/ kot zaboden bik; gledati (zjijati) kakor/ kot bik v nova vrata; gledati kakor/ ko zaboden vol*. Primerjava neumnega človeka z omenjenimi pripadniki goveje družine je tudi narečno najpogostejša: *Si ne'u:mən ku 'tje:le*; *y'li:ɛda ku 'bək*; *y'li:ɛda ku 'tje:le ŋ 'nu:va ŋ'ra:ta* (Z); *'Zəjaš 'təko 'bɛ:ɨk v 'nu:ve v'ro:te* (O); *'no:urɨ (za'bitɨ, s'motanj, zale'te:inɨ) kāk 'tele*; *'no:urɨ kāk 'gü:inec 'vol*'; *'no:urɨ kāk 'bi:ɨk*; *'zi:jati kāk 'tele v 'no:urɛ d'verɨ*; *'zi:jati kāk 'bi:ɨk v 'no:urɛ d'verɨ*; *'zjijati 'kāk 'gü:inec, g'lɛ:datɛ kāk za'bɔdɨne 'güinec*; *'bu:litɨ kāk 'bi:ɨk; g'lɛ:datɛ kāk 'bi:k*. V hrvaščini se neumnost povezuje še s konjem:

glup kao konj; ta primerjava slovensko narečno ni izpričana. V ruščini se pri govorjenju o neumnem človeku uporabljajo zoonimi osel, siva merinovka in oven: *глупый как осёл (сивый мерин); глупый как баран, смотреть (уставиться) как баран на новые ворота*. Ujemanje z ruskim frazemom z leksično sestavino osel v C-delu najdemo v prekmurščini: 'no:uřĩ kãk so'ma:r. Opažamo, da so C-deli narečnih frazemov, ki stopnjujejo obravnavano človekovo negativno lastnost, raznoliki in številčnejši tudi v enem samem govoru. V Zagorju, Oplotnici in v Prekmurju se tako neumnega človeka primerja še s predstavniki perjadi: *Jã ne'u:mna ku ka'ku:š (Z); 'Bãptasta je ko 'go:s (O); 'no:uřĩ kãk ko'ko:u:š (P)*, na Notranjskem in v Prekmurju z govedom: *Ne'u:mna ku k'ra:va (Z); 'no:uřĩ kãk go'vedo (O)*, v panonskem prostoru pa še z drobnico in žuželkami: *'no:uřa kãk 'ko:za; b'lesavi kãk t'ro:ut*.

(3) Zgovornost, jezikavost, pikrost

Zgovornost in jezikavost se v slovenščini in hrvaščini povezujeta z dolžino kravjega repa: *imeti [dolg, tak] jezik kot krava rep; imeti gobec kot krava rep – imati jezik kao krava rep*, tovrstna primerjava pa je skupna tudi obravnavanim narečnim govorom: *'I:ma 'je:zãk ku k'ra:va 'ri:ep (Z); 'Mo:š 'to:k 'ji:epzik ko k'ro:va 're:p (O); 'metĩ 'du:gĩ 'gezik kãk k'rãva 're:ip (P)*. V prekmurščini je znana še ekvivalentna različica knjižnega frazema, in sicer *'metĩ 'go:ubec kãk k'rãva 're:ip*, ki se lahko v C-delu tudi sestavinsko oži: *'metĩ 'go:ubec 'kãk k'rãva*. Na Ravenskem v Prekmurju je kot enkratnica izpričan frazem *'go:upãek le'ti:ĩ (komu) kãk 'ko:zi, g'dã 'li:ĩšãe 'ge:ĩ*, v katerega C-delu, ki ima stavčno strukturo, nastopa leksična sestavina koza.

Pikrost se v slovenščini povezuje s *kačo – imati jezik kot kača*, primerjava s kačo pa je značilna tudi za pivške in prekmurske govore: *'I:ma 'je:zãk ku 'ka:ã (Z), 'metĩ 'gezik kãk 'kaã (P)*. V ruščini se obravnavani frazeološki pomen izraža preko lastnosti ostrine britve: *язык как бритва у кого*.

3.1.3 Telesne lastnosti, značilnosti in hibe

(1) Črnost, rdečnost, sivost

Črnost se v hrvaščini in ruščini povezuje s krokarjem: *crn kao gavran – чёрный как грач*, v ruščini še s hroščem: *чёрный как жук*, medtem ko se knjižno slovensko obravnavan frazeološki pomen izraža z nezoonimnimi sestavinami noč, vrag, hudič,

katran, oglje, cigan, zamorec. Prekmursko narečno se črnost ubeseduje z zoonimno sestavino krt: 'čāren kāk 'krt.

Pri izražanju rdečnosti se vsi trije knjižni jeziki ujemajo v sestavini rak: *rdeč kot [kuhan] rak – crven kao rak – красный как [варёный] рак; zardeti kot [kuhan] rak – pocrvenjeti kao rak – покраснеть как [варёный] рак*, v slovenščini pa je znana še primerjava s puranom: *rdeč kot/kakor puran*, pri čemer v panonskem prostoru v C-delu frazema nastopata oba člena živalskega para. Primerjava z rakom je v obravnavanih narečnih govorih pogostejša: *Si ər'di:əč ku 'ku:χən 'ra:k; Jə zər'de:ɥ ku 'ku:χən 'ra:k (Z); ər'de:ɥč (re'pe:ɥč) kāk 'kijjanč 'rāk; ər'de:ɥč kāk 'rāk (P). ər'de:ɥč (re'pe:ɥč) kāk pu'ran; ər'de:ɥč kāk 'pura (P).*

Medtem ko se sivost v slovenščini in hrvaščini izraža s podobo ovce: *siv kot ovca – sijed kao ovca*, je ruščina za izražanje te človekove lastnosti izbrala podobo lune: *седой как лунь*. Zoonim ovca narečno ni izpričan, pa ga v panonskem prostoru zamenjuje zoonim golob: 'sə:jrə 'siv' kāk go'lo:ɥp.

(2) Debelost, suhost, vitkost

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava človekove debelosti s prašičem in svinjo: *debel kot prašič (pujs) – debeo kao prasac; debeo kao prase – толстый как поросёнок; zrediti se kot prašič (pujs) – udebljati se (utoviti se) kao prasac; debel kot svinja – debeo kao svinja – толстый (жирный) как свинья; zrediti se kot svinja – udebljati se (utoviti se) kao svinja*, ta primerjava pa je prevladujoča tudi v obravnavanih narečnih govorih: *Jə 'dje:bu ku s'vi:na (Z); 'Ti:stj, ko je 'je:ɥst 'di:əbo, je 'di:əbo 'təko p'ra:šič (O); 'debelč kāk p'rāšič; 'debelč kāk 'čoka (P)*. Slovenska primerjava s polhom – *debel kot polh* v obravnavanih narečnih govorih ni izpričana, uje manje z ruščino v leksični sestavini krava v C-delu frazema – *толстый (жирный) как корова* pa izpričujejo panonski govori – *'debelč kāk k'rāva (P)*. Ruska primerjava z merjascem – *развесьтся (растолстеть) как боров* v obravnavanih narečnih govorih ni znana, pač pa se v prekmurskem narečju debelega človeka primerja še z medvedom, kobilo in brejim starim mačkom: *'debelč kāk 'medvit; 'debelā kāk ko'bila; 'bitj tāk kāk b'rejj s'ta:rij 'ma:ček 'biti zelo debel'.*

Vsi trije knjižni jeziki se ujemajo tudi v primerjavi vitkega človeka s srno: *vitka kot srna – vitka kao srna – стройная как серна* in suhega s psom: *suh kot pes – mršav kao pas – худой как уличная (бездомная, бродячая) собака*, pri čemer je primerjava s srno

zabeležena na Notranjskem: *Jə 'vitka ku 'sərna (Z)*, primerjava s psom pa v obravnavanih narečnih govorih ni izpričana. Ruščini in hrvaščini je skupna še primerjava suhega človeka z glisto: *mršav kao glista – xyдоū (моууū) как глиста*, ki v knjižnem in narečnem gradivu ni potrjena, poleg tega pa hrvaščina obravnavan frazeološki pomen izraža še z leksično sestavino komar: *sub kao komarac*, v čemer se ujema s prekmurščino – *s'lo:u:kę 'suh' ('sijj) kāk 'sumiš*,¹⁸ ruščina pa s knjižno in narečno slovensko neizpričano sestavino vrabec: *xyдоū (слабый) как воробей, как воробышек (воробушек)*. Samo v slovenščini se suhega človeka primerja še s pajkom: *sub kot pajek*. Ta zoonim v C-delu frazema nastopa v notranjskem pivškem govoru: *Jə 'su:x ku 'pa:jk (Z)*, medtem ko se v panonskem prostoru obravnavani frazeološki pomen ubeseduje z leksičnimi sestavinami štrigalica, uš in volk: *'sijj kāk štrg'lājca; s'lo:u:kę kāk 'vii:š; 'sijj kāk 'vu:u:k (P)*.

(3) Moč

Močnega človeka se v vseh treh jezikih povezuje z bikom: *močen kot bik – jak kao bik – сильный (силён) как бык*, v slovenščini in ruščini tudi s konjem: *močen kot konj – сильный как лошадь*, samo v slovenščini pa še z volom in medvedom: *močen kot vol; močen kot/kakor medved*. Primerjava z bikom in konjem je izražena v vseh obravnavanih narečnih govorih: *Jə mo'ča:n ku 'bək; Jə mo'ča:n ku 'kju:n (O); Je 'mu:očę ko 'be:žk; Ja, 'tu:tj je pa 'ra:žs 'mu:očę ku 'ku:oj (O); 'močen (k're:pek) kāk 'bi:žk; 'močen (k're:pek) kāk 'kunj*, primerjava z medvedom na Notranjskem: *Jə mo'ča:n ku 'mje:dvet (Z)*, z volom pa v Prekmurju: *k're:pek kāk 'gūnec*. V primorskem zagorskem in v prekmurskih govorih se močnega človeka redkeje primerja še z dvema eksotičnima živalma, slonom in levom: *Jə mo'ča:n ku s'lju:n (Z); 'močen kāk 'le:if (P)*.

(4) Slabovidnost

Hrvaščini in ruščini je skupna primerjava slabovidnega človeka s krtom, medtem ko v slovenščini v tej vlogi nastopa kura: *slap kot kura – slijep kao krtica – слепой как крџот*. Primerjava s krtom je izražena na Notranjskem: ¹⁹ *Jə s'le:žp ku 'kərt (Z)*, primerjava s kuro pa v Prekmurju: *s'le:žp kāk 'kūra*.

¹⁸ Slovenski jezikovni korpus Gigafida 2.0 za pomen 'biti zelo suh' izkazuje tudi frazema *sub kot glista* in *suba kot komar*, oba s po eno pojavitvijo.

¹⁹ Za knjižno slovenščino jo potrjuje jezikovni korpus Gigafida 2.0 z desetimi pojavitvami.

(5) Umazanost, smrdljivost

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava umazanega človeka s svinjo in prašičem: *umazan kot svinja* – *prljav kao svinja* – *грязный как свинья*; *umazan kot prašič (prij)* – *prljav kao prasac* – *грязный как пороёнок*. Svinja je v koncept izražanja umazanosti vključena tudi v panonskem narečnem prostoru: *ʒa'ma:ʒani* ('grdi) *kāk s'vinja*; *b'la:ten kāk s'vi:nja*; *ʒa'ma:ʒanə kāk 'kōča*.

Pri opisovanju človeka, ki oddaja neprijeten vonj, se slovenščina in hrvaščina ujemata v sestavini dihur: *smrdeti kot dihur* – *smrdjeti (ʒaudarati) kao tvor*, ruščina in hrvaščina pa v sestavini kozel: *воиаеть (неёт) от кого как от козла* – *smrdeti kot kozel*.²⁰ Primerjava z dihurjem je izražena v južnopohorskem oplotniškem govoru in v prekmurščini: *Smər'de:ʒ kə en di'xu:r* (O), *smr'đetj kāk 'to:ur* (P), medtem ko zoonimna sestavina kozel v obravnavanih narečnih govorih ni izpričana. V panonskem prostoru se človeka, ki oddaja neprijeten vonj, povezuje še z naslednjimi živalmi: merjascem, kravo, mrtvo ribo in golobom: *smr'đetj kāk 'kǎnʒar*; *smr'đetj kāk k'rāva*; *smr'đetj kāk 'mrtva 'riba*; *smr'đetj kāk go'lo:ur*.

3.2 Primerjalni frazemi v semantičnem polju človekova čustva in občutenja

(1) Jeza

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava jeznega človeka s psom: *jezen kot pes* – *ljut kao pas* – *злой (сердитый) как собака (нёс) на цепи*; *сердитый как [ценная] собака*, slovenščini in hrvaščini pa še z risom: *gledati kakor ris*; *besen (jezen) kot ris* – *bijesan (ljut) kao ris* in kačami: *sikati kot kača*; *pihati kakor gad*; *bijesan (ljut) kao guja*; *bijesan (ljut) kao ʒmija*. Poleg tega je v koncept izražanja jeze v slovenščini vključen še čuk: *gledati kot čuk*, v hrvaščini bik: *bijesan kao bik*, v ruščini pa tiger: *злой как тигр*, volk: *сердитый как волк* in medved: *разъярённый как медведь*. Primerjava s psom, bikom, risom, tigrom, volkom in medvedom v obravnavanih narečnih govorih ni izražena. Primerjava s kačo je značilna za prekmurske, s čukom pa za pivške in prekmurske govore: *'si:ʒkatj kāk 'kǎča* (P); *'Mi: 'rje:čəmo, də ɣ'li:ədəʃ ku 'ču:k* (Z); *g'le:ʒdatj kāk 'ču:k* (P). Na Notranjskem se v C-delu frazema pojavi tudi sršen: *Si ku sər'si:ən* (Z), v

²⁰ Za knjižno slovenščino sestavino *kozjel* potrjuje jezikovni korpus Gigafida 2.0 z eno pojavitvijo.

Prekmurju pa osa, petelin, puran/pura, jež, konj in domišljjski zmaj: *'be:žsen kāk 'o:sa; s'ka:ka:ti kāk 'ma:l̥i ko'ko:u:t; 's:šiti ('pēniti, vu'žigati) se kāk pu'ra:n; 'biti kāk na's:šeni pu'ra:n; g'le:datē kāk 'pu:ra; 'fudati 'pihati' kāk 'ge:ž; 'be:žsen kāk 'ko:ŋj; g'le:ždati kāk 'po:žoj 'zma:j'.*

(2) Lakota

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava lačnega človeka s psom in volkom: *lačen kot pes – gladan kao pas – голодный как собака (nič); lačen kot volk – gladan kao vuk – голодный как волк.* Narečno je izpričana samo primerjava z volkom: *Si 'la:žn ku 'vo:u:kē (Z); 'lačen kāk 'vu:u:kē (P),* v prekmurščini tudi s svinjo: *'lačen kāk s'vinja.*

(3) Ljubezen, razumevanje; sovraštvo; ljubosumje

Ljubezen in medsebojno razumevanje v vseh treh jezikih simbolizira golob: *živeti kot dva golobčeka – živjeti kao dva goluba – жить как два голубя; živjeti kao golub i golubica – жить как голубок и голубица; жить как голуб с голубкой; živjeti kao golubovi – жить как голубки.* V narečju je frazem z leksično sestavino golob v C-delu redek, izpričan samo v prekmurščini: *živeti kāk d'va: go'lo:u:ba.*

V vseh treh knjižnih jezikih se sovraštvo izraža z nasprotnima primerjalnima sestavinama pes–maček: *biti (gledati se, živeti) kot pes in mačka – slagati se kao pas i mačka – жить как кошка с собакой,* kar je skupno tudi obravnavanim narečnim govorom: *Sta ku 'pəs pa 'ma:čka; Se γ'li:ēdəsta ku 'pəs pa 'ma:čka; γ'li:ēda ku 'pəs (Z); Se g'le:data 'təkə 'pi:əs pa 'mo:čka (O); g'le:ždati se kāk 'pes pa 'ma:čka ('ma:ček); 'me:ti se 'rāt kāk 'pes pa 'ma:čka ('ma:ček) (P).* V Prekmurju se sovraštvo povezuje še z ljubeznijo svinje in kože do noža oz. metka: *'me:ti 'rāt (koga, kaj) kāk s'vinja 'no:š 'zelo sovražiti'; 'me:ti 'rāt (koga, kaj) kāk s'vinja 'me:teke 'isto'; 'me:ti 'rāt (koga, kaj) kāk 'ko:žə 'no:š 'isto'.* Slovenščina in hrvaščina se ujemata tudi v ubesedovanju človekovega ljubosumja s podobo psa: *ljubosumen kot pes – ljubomorán kao pas,* medtem ko se v ruščini to človekovo čustvo izraža z nezoonimno sestavino hudič: *ревнивый как чёрт.* V narečnih govorih frazemi, ki bi izražali frazeološki pomen 'zelo ljubosumen', niso zabeleženi.

3.3 Primerjalni frazemi v semantičnem polju *vedenjski vzorci*

(1) Odnos do jedi

Majhna ješčnost se v vseh treh jezikih primerja s ptico: *jesti kot ptiček* – *jesti kao ptica*; *jesti kao ptičica* – *есть как птичка* in (ožje) z vrabcem: *jesti kot vrabček* – *jesti kao vrabac* – *есть как воробышек*, velika (in pretirana) ješčnost pa s svinjo, v slovenščini tudi s prašičem oz. pujsom: *jesti (žreti) kot svinja*; *jesti (žreti) kot svinja prašič (pujs)* – *jesti (žderati) kao svinja* – *жрать (есть) как свинья*. Primerjava z vrabčkom je izražena na Notranjskem: *'Je:ž ku an v'ra:pčək*, medtem ko se človekova majhna ješčnost v Prekmurju povezuje s piščetom in (malim) mačkom: *'gestę kāk 'piške*; *'gesti kāk [mali]'ma:ček*. Človeka, ki veliko je, se v obravnavanih narečnih govorih najpogosteje primerja s prašiči: *'Je:ž ku s'vi:na (Z)*; *'gesti kāk s'vinja*; *na'gesti se kāk p'rāšiči (P)*, v prekmurščini tudi z govedom: *'gesti kāk k'rāva*; *na'gesti se (naž're:iti se) kāk k'rāva*; *na'siūnoti se kāk 'tele*.

(2) Odnos do pijače

V vseh treh knjižnih jezikih se človekovo prekomerno pitje povezuje s svinjo: *napiti se kot svinja* – *napiti se kao svinja* – *напиться как свинья*, v slovenščini in hrvaščini tudi z živino:²¹ *napiti se kot živina* – *napiti se kao stoka*, v hrvaščini in ruščini pa s kamelo in kačami: *napiti se kao deva* – *напиться как верблюд*; *piti kao deva* – *пить как верблюд*;²² *piti kao smuk*; *napiti se kao smuk* – *напиться как змий*.²³ V slovenščini se človekovo prekomerno pitje ubeseduje še z zoonimi krava: *piti kot krava*, *napiti se kot krava*, žaba: *piti kot žaba* in žolna: *piti kot žolna*, *napiti se kot žolna*,²⁴ v hrvaščini z zoonimom zver: *napiti se kao zver*, v ruščini pa z zoonimom konj: *пить как лошадь*. V obravnavanih narečnih govorih je izpričana primerjava z žolno: *'Pi:je ku 'žo:una (Z)*; *Za 'ti:stiga, ko 'je:žst 'pi:je, se 'ri:če, de 'pi:je ko 'žo:una (O)*; *'piti kāk 'žuna (P)*, žabo: *'Pi:je ku 'ža:ba (Z)*;

²¹ Živina je sopomenka za govedo.

²² Stalno primero s podobo *kamela* s štirimi pojavitvami beleži tudi jezikovni korpus Gigafida 2.0.

²³ Primerjava z gožem (in s splošnim poimenovanjem kača) je verjetno motivirana z ljudskim verovanjem, da gož na pašnikih (pa tudi doma) rad napade krave in se ovit okoli njihovih zadnjih nog prisesa na vimen, da pije mleko (<https://www.rtvbn.com/3822178/razlog-zasto-se-kaze-pije-kao-smuk>; pridobljeno: 20. 2. 2023).

²⁴ Primerjava s kravo je motivirana s prehranjevalnimi navadami goveda, tj. veliko ješčnostjo oz. potrebo po krmi in vodi (Keber 1996: 60, 95). Žabo s prekomernim pitjem povezujeta njena simbolika in dejstvo, da je požrešna in da je tudi vodna žival (Keber 1998a: 334). Žolna se s prekomernim pitjem verjetno povezuje zaradi svojega drugega poimenovanja *pivka*, ki ga je dobila v zvezi z oglašanjem *piv pin*, pri čemer izraz *pivka* pomeni tudi 'pijanica', glagol *pivkati* pa 'pomalo piti' (prav tam: 354)

na'pa:jati se kāk 'ẓ̌ába; 'pitę kāk 'ẓ̌ába (P) in kravo: *'Pi:ješ 'tako 'ji:ena k'ro:va* (O); *'pitj (na'pitę se) kāk k'ráva; na'pa:jati se kāk k'ráva; ẓ̌'le:ipati kāk k'ráva* (P), samo v najbolj severovzhodnem slovenskem narečju pa se v C-delu pojavlja še leksična sestavina kokoš: *'pitj kāk ko'ko:uš*.²⁵

(3) Način oglašanja

Za izražanje človekovega oglašanja in govorjenje z močnim, neprijetnim, rezkim ali zateglim glasom ter vpitja so obravnavani knjižni jeziki izbrali različne živali – slovenščina srako: *dreti se kot sraka, vpiti kot sraka*, šojo: *dreti se kot šoja*, opico: *dreti se kot opica* in ptiča v precepu: *dreti se kot ptič v precepu*, hrvaščina kozla in vola: *derati se kao jarac, derati se kao vol*, ruščina pa bika in zver: *реветь как бык, реветь как зверь*. Primerjava s srako je izražena v vseh obravnavanih narečnih govorih: *Kar'či:š ku s'ra:ka* (Z); *Se 'di:ere ko s'ro:ka* (O); *d're:itj se ('ze:ipati, 'ru:šcate) kāk s'rāka*, z opico pa samo v prekmurščini: *d're:itj se kāk 'opica*. Podobnost s hrvaškim frazemom *derati se kao jarac* najdemo v prekmurskem narečju v frazemu *d're:itj se (ble'ja:tj) kāk 'kozu*, podobnost z ruskima frazemoma *реветь как бык* in *реветь как зверь* pa v prekmurskih frazemih *d're:itj se (ble'ja:tj) kāk k'ráva (ẓ̌'vi:ina)* in *'tu:litj kāk 'vu:ušk*. V Prekmurju se v C-delu frazemov pojavljajo še zoonimi vrana, papiga in osel: *d're:itj se kāk v'rāna; d're:itj se kāk 'pāpiga; b'rę:cate kak so'ma:r*.

3.4 Primerjalni frazemi v semantičnem polju *stanja*

(1) Pijanost

Vsem trem knjižnim jezikom je skupna primerjava človekove pijanosti s svinjo: *pijan kot svinja – pijan kao svinja – пьян как свинья*, slovenščini in hrvaščini še z živino: *pijan kot živina – pijan kao stoka*, hrvaščini in ruščini pa s kačami: *pijan kao smuk – пьян как змуй*. Poleg tega v slovenščini pijanega človeka primerja še s kravo, žolno in (božjo) mavro:²⁶ *pijan kot krava; pijan kot žolna; pijan kakor [božja] mavra*, v hrvaščini pa s

²⁵ Primerjava s kokošjo je domnevno motivirana s prehranjevalnimi navadami kokoši oz. njihovo dnevno potrebo po vodi. Ta znaša od 150–200 ml. Pokornova piše (2006: 4), da kokoši v talni reji porabijo za pitje 6 % časa celotne dolžine dneva, kokoši v kletkah pa pijejo 8 minut vsako uro oz. 14 % časa celotne dolžine dneva.

²⁶ Narečno je mavra 'črna ali črno marogasta krava', pri čemer bi lahko bil frazem *pijan kot mavra* 'zelo pijan' sopomenka k *pijan kot krava* 'zelo pijan'. Sestavina *božja* v frazemu *pijan kot božja mavra* 'zelo pijan' pa se običajno povezuje z mavrico. Ta naj bi nastala z vsrkavanjem deževnice, s čimer se povezuje njena povezanost s pijanostjo (Keber 2011: 401). Potrebno je upoštevati možnost križanja obeh podstav.

kamelo in zverjo: *pijan kao deva*; *pijan kao zvijer*. V obravnavanih narečnih govorih je najpogostejša primerjava s kravo: *pi'ja:n ku k'ra:va* (Z); *Si' 'pi:jen ko k'ro:va*; *Je 'pi:jen ko 'ma:ura* (O); *'pijan kâk k'râva* (P), ki ji po pogostosti pojavljanja sledi primerjava s prašiči: *Či' je 'ke:r 'f̣e:ẓt 'pi:jen, 'ri:čemo, da je 'pi:jen ko p'ra:se* (Z); *'pijan/ 'pijen kâk s'vinja* (P). Hrvaški frazem *pijan kao stoka* se ujema s prekmurskim *'pijen kâk 'ma:ra* 'živina', primerjava s predstavnikom goveje živine pa je v Prekmurju izpričana še v frazemih *'pijen kâk 'tele in vö g'le:daṭe kâk 'e:ɕ* 'teliček' 'biti zelo pijan'. V prekmurščini se v C-delu frazema redko pojavlja še leksična sestavina kura: *pi'jana kâk 'kura*.

(2) Siromaštvo

Siromašnega človeka se v vseh treh knjižnih jezikih primerja s cerkveno mišjo, v ruščini tudi s podgano: *reven kot cerkvena miš – gol (siromašan) kao crkveni miš – бедный (нищий) как церковная мышь (крыса)*. Primerjava s cerkveno mišjo je znana v prekmurščini, kjer se za izražanje obravnavanega frazeološkega pomena rabita še leksični sestavini ptič in pes: *sr'mâšen kâk cerk'vena 'miš; 'sij̣i 'siromašen' kâk cerk'vena 'miš; 'go:uḷe 'siromašen' kâk f'ti:ẓ̌; ži'veṭi kâk 'pes* 'živeti slabo, v veliki revščini, siromaštvu'.

(3) Spanje

Pri izražanju trdnega človekovega spanja se slovenščina in hrvaščina ujemata v sestavini polh: *spati (zaspati) kot polh – spavati (zaspati) kao pub*, hrvaščina in ruščina pa v sestavini hrček: *zaspati (spavati) kao hrčak – заснуть (спать) как суслик*.²⁷ V ruščini se trdno spečega človeka primerja še s svizcem in medvedom:²⁸ *спать (заснуть) как суслик; спать как медведь в берлоге*, v slovenščini pa z jazbecem: *spati kot jazbec*. Hrvaški in ruski frazem z leksično sestavino hrček se prekriva s prekmurskim frazemom *s'pâṭi kâk 'xṛ̌ek*, podobnost z ruskim frazemom *спать как медведь в берлоге* pa najdemo v vseh obravnavanih narečnih govorih: *S'pi:ṣ ku 'mje:dveṭ* (Z); *Za 'ji:eniga, ko 'f̣e:ẓt s'pe:ẓ, se 'ri:č̣e, da s'pe:ẓ 'ṭaḳo 'mi:ɛdved* (O); *s'pâṭi kâk 'medvit* (P). Ujemanje s slovenskim knjižnim frazemom z leksično sestavino jazbec v C-delu izpričujeta notranjščina in prekmurščina: *S'pi: ku 'jazḅac* (Z); *s'pâṭe kâk d'ja:ẓbec* (P). V Prekmurju se trdno spečega človeka povezuje še z mačkom: *s'pâṭi kâk 'ma:č̣ek; s'pâṭi kâk 'ma:ḷi 'mu:j̣cek*.

²⁷ Jezikovni korpus Gigafida 2.0. beleži stalno primero s podobo *hṛeka* z dvema pojavitvama.

²⁸ Jezikovni korpus Gigafida 2.0. potrjuje stalno primero s podobo *medveda* z desetimi pojavitvami.

V povezavi s človekom, ki rahlo spi, v vseh treh knjižnih jezikih srečamo podobo zajca: *spati kot zajec – spavati kao zec – спать как заяц*. Prekrivnost s knjižnimi frazemi v obravnavanih slovanskih jezikih izkazuje prekmurščina: *s'pātī kāk 'z̥a:vec* 'zelo rahlo spati'.

(4) Stisnjenost, utesnjenost

Stisnjenost in utesnjenost se v vseh treh knjižnih jezikih izražata z leksemi, povezanimi z ribami, pri čemer se hrvaščina in slovenščina ujemata v sestavini sardina: *stiskati se kot sardine, stisnjeni kot sardine – z̥bijeni (stisnuti, nabijeni i sl.) kao sardine [u konzervi] – как сельди в бочке*. Primerjavo z ribami potrjuje tudi prekmursko narečje: *stis'ka:vatī se kāk 'ribe f kon'zervī; 'ri:īvatī se kāk sar'di:ne f kon'zervī; 'bitī kāk sar'de:lice f kon'zervī; kāk 'ribe f kon'zervī*.

(5) Svoboda, prostost

Svobodnega, prostega, brezskrbnega človeka se v vseh treh knjižnih jezikih primerja s ptico: *[svoboden (prost)] kot ptič na veji – [slobodan] kao ptica [na grani] – [свободный (вольный)] как птица; [svoboden (prost)] kot ptiček na veji; biti prost (živeti) kot ptiček na veji – [slobodan] kao ptičica*. Primerjava s to živaljo je skupna tudi vsem obravnavanim narečnim govorom: *Ž'a'vi: ku 'tēč nā 'v̥e:ji (Z); 'Ze: pa ž'i'v̥e:ī tāk p'tāč na 'vi:jī (O); ž'i'vetī kāk f'ti:īček (f'tič) na 'v̥e:jk̥; ž'i'vetē kāk f'ti:īč na d're:□e; 'bitī f'ra:j kāk f'tič na 'v̥e:jk̥; slo'bo:ūden kāk f'ti:īč (P)*. Samo na Notranjskem je v rabi še frazem z leksično sestavino vrabec: *Ž'a'vi: ku γ'rabəc nā st're:īxi (Z)*.

(6) Ugodje; neugodje

Ugodje se v vseh treh jezikih izraža s podobo ribe v vodi: *počutiti se kot riba v vodi – osjećati se kao riba u vodi – чувствовать себя как рыба в воде*, neugodje pa s podobo ribe, ki je vržena iz svojega vodnega elementa (na suho): *počutiti se kot riba na suhem – osjećati se kao riba na suhom – чувствовать себя как рыба без воды (на берегу, на necke)*. Primerjava z ribo je izražena na Notranjskem in v Prekmurju: *Si ku 'ri:ba u 'uo:di. – Se preme'ta:vāč ku 'ri:ba nā 'y:χəm (Z); po'čū:ītītī se kāk 'ri:ba v vo'de:ī – po'čū:ītītī se kāk 'ri:ba na 'sūjon (P)*.

(7) Utrujenost

Utrujenega človeka se v vseh treh knjižnih jezikih primerja s psom: *utrujen kot pes – umoran kao pas; umoran kao pseto – усталый как собака*. Ta frazeološki pomen se s knjižni enako leksično sestavino v C-delu frazema izraža v skrajnem severovzhodnem slovenskem prekmurskem narečju: *t'ri:iden kâk 'pes*. V ruščini se utrujenost povezuje še s konjem: *уставший как лошадь*, v čemer se ruščina ujema s prekmurščino: *'vrk:njenj̥ 'utrujen' kâk 'kojn; z'mat'ra:nj̥ 'utrujen' kâk 'kujn/'kojn*.

(8) Zaljubljenost

Zaljubljenega človeka se v hrvaščini povezuje s psom in jerebom: *zaljubiti se kao pseto; zaljubljen kao pseto; zaljubiti se kao tetrijeb; zaljubljen kao tetrijeb*, v ruščini pa z mačko: *влюбиться как кошка; влюблённый как кошка*. Frazemov, ki izražajo pomen 'zelo zaljubljen', v slovenskih knjižnih slovarjih ni najti, pač pa jih z leksičnimi sestavinami pes, teliček in piček na veji potrjuje korpus Gigafida 2.0. Ujemanja med knjižnimi in narečnimi frazemi ni, saj zaljubljenost v govorni zvrsti jezika simbolizira samo golob: *Sta ku ya'lyo:pčka (Z); 'bitj kâk d'va: go'lo:npčka (P)*.

(9) Zdravje

Za izražanje človekovega dobrega zdravja so obravnavani knjižni jeziki izbrali več različnih živali. Slovenščini in hrvaščini je skupna primerjava z ribo: *zdrav kot riba [v vodi] – zdrav kao riba*, slovenščini in ruščini s konjem: *zdrav kot konj – здоровый как лошадь*, hrvaščini in ruščini pa z bikom, pri čemer je ta leksična sestavina v ruščini zamenljiva z leksično sestavino bivol: *zdrav kao bik – здоровый как бык (буйвол)*. V obravnavanih narečnih govorih se obravnavan frazeološki pomen najpogosteje izraža z vodno živaljo: *Si z'd'ro:ɥ ku 'ri:ba (Z); Je z'd'ra:ɥ ko 'rəba (O); z'd'râf kâk 'riba; z'd'râf kâk 'riba v 'vo'de:ž (P)*. V Prekmurju se zdravega človeka povezuje še s konjem, v čemer se prekmursko narečje ne ujema samo s knjižno slovenščino, ampak tudi z ruščino: *z'd'râf kâk 'konj*.

(10) Živčnost, nervoza

Živčnega, nervoznega človeka se v slovenščini in hrvaščini povezuje s psom: *nervozen (živčen) kot pes – nervozan kao pas*, v hrvaščini pa še z levom: *šetati (hodati) kao lav u kavazu*. V ruščini se obravnavan frazeološki pomen izraža s podobo tigra in zveri v

kletki: *метаться (ходить) как туф (зверь) в клетке*. Istopomenski narečni frazemi v gradivu niso zabeleženi.

4 Zaključek

Vzporejanje primerjalne frazeologije treh slovanskih knjižnih jezikov pokaže, da so predstave o primerljivosti človeka in živali enake samo do neke mere. Med tu obravnavanimi frazemi največjo skupino frazemov predstavljajo takšni, katerih zoonimne sestavine se prekrivajo v vseh treh ali v vsaj dveh knjižnih jezikih, poleg tega pa v C-delu izkazujejo še druge sestavinske leksične variante. Tako se npr. pri govorjenju o ošabnem, domišljavem, bahavem človeku v vseh treh knjižnih jezikih v C-delu frazemov rabita sestavini *petelin* in *puran*, toda primerjava s *pavom* in *žabo* se pojavi samo v slovenščini. Vsi knjižni jeziki pridnega, delovnega človeka primerjajo z *mrvljo* in *čebelo*, samo hrvaščina pa še s *črvom* in *kertom*. Debelega človeka se v vseh treh kulturnih prostorih povezuje s prašiči (*svinja*, *prašič*), samo v ruščini pa še s *keravo* in *merjascem*, v slovenščini pa s *polbom*. Medtem ko se npr. slovenščina in hrvaščina ujemata pri izražanju človekove grobosti in surovosti v podobi *psa*, *mačka* in *vola*, je primerjava s *piščancem* in *zajcem* znana samo v hrvaščini, s *Sidorjevo kozo* pa v ruščini. Samo v obeh stičnih slovanskih jezikih se grobega in neumnega človeka povezuje z *volom*, lažnivega, ljubosumnega in živčnega s *psom*, neodločnega z *mačko*, zgovornega s *kravjim repom*, osivelega z *ovco*, smrdečega z *diburjem*, jeznega z *risom* in *kačo*, trdo spečega s *polbom* in pijanega z *živino*. Le slovenščini in ruščini je skupna primerjava molččega (nezgovornega) človeka z *mišjo* ter močnega s *konjem*, samo hrvaščini in ruščini pa sitnega s *klopom*, počasnega z *želvo*, vitkega z *glisto*, smrdečega s *kozlom*, zdravega z *bikom* in prekomerno pijočega s *kamelo* in *kačo*.

Tej skupini frazemov po pogostosti pojavljanja sledijo frazemi, pri katerih nastajanju so bile v vseh treh primerjanih jezikih motivirajoče iste lastnosti posamezne živali. Tako se npr. borbenost in hrabrost, nadležnost, okornost, plahost, zvestoba, premetenost, lakota, ljubezen in razumevanje, ješčnost (majhna, velika), ugodje/neugodje in prostost v vseh treh knjižnih jezikih izražajo z enakimi zoonimnimi sestavinami, in sicer: *levom* in *levinjo*; *mubo*; *slonom*; *srno* in *zajcem*; *psom*; *lisico*; *psom* in *volkom*; *golobom*; *ptičkom* in *vrabčkom* – *svinjo*; *ribo*; *ptico*. Najmanj številčna je skupina frazemov, v katerih se kažejo posebnosti slovenskega, hrvaškega in ruskega naroda, jezika, kulture. Za izražanje človekove lenobe ter človekovega oglašanja in govorjenja z močnim, neprijetnim, rezkim ali zateglim glasom ter vpitja

skupnih stalnih primer ni mogoče najti. V slovenščini se lenega človeka povezuje s *psom*, *trotom* in *fuksom*, v hrvaščini s *broščem*, v ruščini pa z *merjascem*. Človekovo neprijetno oglašanje se v slovenščini primerja s *srako*, *šjojo*, *opico* in *ptičem v precepu*, v hrvaščini s *kozolom* in *volom*, v ruščini pa z *bikom* in *zverjo*.

Narečni frazemi pričakovano izkazujejo največje ujemanje s slovenskim knjižnim jezikom. Nekateri knjižni frazemi v narečju niso izpričani, npr.: *ježen kot pes (ris)*, *lačen kot pes*, *len kot pes (trot)*, *debel kot polb*, *piti kot svinja (živina)* idr., in obratno, nekateri frazemi so znani samo v govornem (narečnem) jeziku, npr. *črn kot krt* 'zelo črn', *biti tak kot breji stari maček* 'zelo debel', *siten kot bolha* 'zelo siten', *zvit kot podgana (kukavica)* 'zelo zvit, premeten', *smrdeti kot mrtva riba (golob, krava, merjasec)* 'zelo smrdeti', *imeti rad (koga, kaj) kot svinja nož (metek)* 'zelo sovražiti', *imeti rad (koga, kaj) kot kožu nož* 'isto', *gobček leti komu kot koži, ko listje je* 'biti zelo zgovoren' idr.

Manjša skupina v slovenski narečni zvrsti prisotnih frazemov, ki v slovenske knjižne slovarje niso vključeni, se pomensko in sestavinsko ujema s preostalima tu obravnavanima slovanskima jezikoma. Prekmurski frazem *sub (sloke) kot komar* 'zelo suh, vitek' se ujema s hrvaščino, *dosaden kak pijavka* 'zelo siten, nadležen' z ruščino, notranjska frazema *slap kot krt* 'slaboviden' in *radoveden kot sraka* 'zelo radoveden' ter prekmurski frazem *smejati se kot hijena* 'biti škodoželjen' pa se ujemajo z obema slovanskima knjižnima jezikoma.

Živalski frazemi s preslikavo zunanje podobe živali ter njenih ustaljenih, resničnih, domnevnih in pogosto antropomorfno pripisanih lastnosti na človeka označujejo ljudi in razkrivajo njihov značaj, poleg tega pa še nazorno prikazujejo človekovo vrednotenje živali v določeni skupnosti ter kakšen položaj ji ta pripisuje. V obravnavanih primerjalnih živalskih frazemih se nazorno razodeva hierarhičen človekov odnos do živali. Ohranja se središčnost človeške eksistence, živali pa so marginalizirane in v podrejenem položaju. Taka reprezentacija pa je nujno antropocentrična.

Literatura

Igor ANTIČ, 1999: *Nemško-slovenski slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga
Slovar slovenskega knjižnega jezika (eSSKJ). Tretja izdaja. Dostop 10. 2. 2013 na www.fran.si.

- Melanija Larisa FABČIČ, 2014: Mentalna podoba človeka v slovenskih, nemških in madžarskih primerjalnih frazemih. *Slavistična revija* 62/2, 195–215.
- Željka FINK-ARSOVSKI, 2002: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i znutra*. Zagreb: FF press.
- Željka FINK-ARSOVSKI, 2006: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigara.
- Nataša JAKOP, 2003: Pragmatični frazemi v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. *Jeziškoslovni zapiski* 9/2, 111–127.
- Vida JESENŠEK, 2000: Protistava nemške in slovenske frazeologije – fenomen konvergentnosti. *Kultura, identiteta in jezik v procesih evropske integracije 2*. Ur. Inka Štrukelj. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje Slovenije. 236–247.
- Jeziškoslovni korpus Gigafida 2.0*. Dostop 10. 2. 2023 na www.cjvt.si.
- Janez KEBER, 1996: *Živali v prispodobah 1*. Celje: Mohorjeva družba.
- Janez KEBER 1998: Raziskovanje slovenske frazeologije: živalski nazivi v frazeologemih. *Jeziškoslovni zapiski* 4, 99–112.
- Janez KEBER 1998a: *Živali v prispodobah 2*. Celje: Mohorjeva družba.
- Janez KEBER 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: ZRC SAZU. Dostop 10. 2. 2023 na <https://fran.si/192/janez-keber-frazeoloski-slovar-slovenskega-jezika>.
- Mihaela KOLETNIK, 2017: Frazemi s sestavinama pes in maček v gornjeseniškem govoru. *Slovenistika* 10. Ur. Lukácsné Bajzek Mária. Budapest: ELTE BTK, Szlav Filológiai Tanszék. 87–102.
- Mihaela KOLETNIK, 2020: Značilnosti živali ter njihove vloge v narečnih živalskih frazemih. *Pojmovanja živalskih smrti: antropocentrizem in (ne)možne subjektivitete*. Ur. Branislava Vičar. Koper: Znanstvenoraziskovalno središče, Annales ZRS. 269–285.
- Mihaela KOLETNIK, 2023: Človekova čustva in občutenja, vedenjski vzorci in stanja v prekmurskih primerjalnih živalskih frazemih. *Dialektologija na Dnevh akademikinje Zinke Zorko*. Ur. Marko Jesenšek. Maribor: univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta. Zora 150.
- Mihaela KOLETNIK, 2023a: Podoba človeka v prekmurskih primerjalnih živalskih frazemih. *Razprave = Dissertationes* XXIX. Ur. Marko Jesenšek. Ljubljana: SAZU, Razred za filološke in literarne vede. 229–253.
- Mihaela KOLETNIK, Natalia KALOH VID, 2022: Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami v slovenščini in ruščini. *Slavistična prepletanja 1*. Ur. Gjoko Nikolovski, Natalija Ulčnik. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru. 213–237. Dostop 10. 2. 2023 na <https://press.um.si/index.php/ump/catalog/view/140/884/2201-1>.
- Mihaela KOLETNIK, Gjoko NIKOLOVSKI, 2020: Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami v prekmurskem narečju in makedonščini. *Slavia Centralis* 13/2, 83–99. Dostop 10. 2. 2023 na <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/issue/view/133>.
- Mihaela KOLETNIK, Tina ŠABEC, 2017: Frazemi s poimenovanji za domače živali v notranjskem zagorskem govoru. *Slavia Centralis* 10/1, 40–60. Dostop 10. 2. 2023 na <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/issue/view/125>.
- Erika KRŽIŠNIK, 2008: Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot. *Jezik in slovstvo* 53/1, 33–47.
- Erika KRŽIŠNIK, 2013: Moderna frazeološka veda v slovenistiki. *Frazeološka simfonija: Sodobni pogledi na frazeologijo*. Ur. Nataša Jakop, Mateja Jemec Tomazin. Ljubljana: Založba ZRC. 15–26.
- Erika KRŽIŠNIK, 2014: Zoonimi v slovenskih frazeoloških primerah. *Životinje u frazeološkom rubu*. Ur. Ivana Vidović Bolt. Zagreb: FF press. 243–262.
- Antica MENAC, Željka FINK-ARSOVSKI, Radomir VENTURIN, 2003: *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Saša POKLAČ, 2004: Nekaj teoretičnih izhodišč o narečni frazeologiji in narečnih frazemih. *Jeziškoslovni zapiski* 10/2, 137–145.
- Urša POKORN, 2006: Vpliv obogatitve individualnih žičnih kletk na obnašanje kokoši nesnic. *Diplomsko delo*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko. Dostop 15. 2. 2023 na www.digitalna-knjiznica.bf.uni-lj.si/dn_pokorn_ursa.pdf.
- Elena SAVELIEVA, 2004: Frazemi s pomenom ‘piti’ in ‘biti pijan’ v slovenskem in ruskem jeziku. *Jeziškoslovni zapiski* 10/1, 93–106.

- Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. Dostop 10. 2. 2023 na www.fran.si in www.sskj2.si.
- Vera SMOLE, 2008: Geolingvistična predstavitev izbranih frazemov s sestavino roka v slovenskih narečjih. *Slavistična revija* 56/2 (Zbornik referatov za 14. mednarodni slavistični kongres, Ohrid, 10–17. 9. 2008), 49–73.
- Vera SMOLE, 2008a: Hrvaški noovštokavski ikavski in slovenski vzhodnodolenjski frazemi – podobnosti in razlike. *Hrvaški dijalektološki zbornik*, 14. Zagreb: HAZU. 59–78.
- Vera SMOLE, 2009: Nekaj primerjalnih frazemov v makedonskem in slovenskem knjižnem jeziku ter narečjih. *Treta makedonsko-slovenška naučna konferenca: makedonsko-slovenški jezični, književni i kulturni vrski = makedonsko-slovenske jezikoslovne, književne in kulturne veze* (Ohrid, 12.–15. septembra 2007). Skopje: Filološki fakultet »Blaže Koneski«. 103–117.
- Vera SMOLE, 2014: Frazemi s poimenovanji za domače živali v slovenskem vzhodnodolenjskem šentruperskem govoru. Dostop 20. 2. 2023 na www.animalisticki-frazemi.eu/images/frazemi/zbornik_radova/Smole%20za%20WEB.pdf.
- Ana SOBOČAN, 2018: Živalski frazemi v izbranih prekmurskih govorih. *Magistrsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2003: Željka Fink-Arsovski, Poredbena frazeologija: pogled izvana i znutra (Zagreb 2002). *Jezičkoslovni zapiski* 9/1, 145–148.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2007: Slovensko zoološko izrazje z vidika besedotvornih vzorcev in vrst. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ur. Irena Orel. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. (Obdobja, 24). 537–546.
- Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2020: Preplet rabe glagolov s pomenom 'prenehati živeti' za ljudi in živali. *Pojmovanja živalskih smrti: antropocentrižem in (ne)možne subjektivitete*. Ur. Branislava Vičar. Koper: Znanstvenoraziskovalno središče, Annales ZRS. 251–267.
- Tina ŠABEC, 2015: Živali v prispodobah v govoru Zagorja. *Diplomsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta.
- Branislava VIČAR, 2011: Moralna vrednost živali v diskurzu biotske raznovrstnosti. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Ur. Simona Kranjc. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja, 30). 509–514.
- Branislava VIČAR, 2013: »Si kdaj videl svobodnega konja?« Filozofski kontekst animalistične etike v poeziji Jureta Detele in Miklavža Komelja. *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Ur. Aleksander Bjelčevič. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 35–45. Dostop na http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/49_SSJLK/vicar.pdf.
- Martina ZAKOCS, 2019: Frazemi s sestavino za domače živali v gornjeseniškem govoru. *Magistrsko delo*. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Martina ZAKOČZ, Barbara ZAKOČZ, 2018: Primerjalni frazemi z zoonimnimi sestavinami na Gornjem Seniku. *Seminarska naloga*. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Zinka ZORKO, Anja BENKO, 2015: Živalski frazemi v štajerskem južnopohorskem narečju. *Slavia Centralis* VIII/1, 147–164.

Spletni vir

- Razlog zašto se kaže - pije kao smuk!* Dostop 20. 2. 2023 na www.rtvbn.com/3822178/razlog-zasto-se-kaže-pije-kao-smuk.

